

Олег ПИЩАНИЙ (Київ)

УКРАЇНЦІ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ В МЮНХЕНСЬКИХ АРХІВАХ

Одним з напрямів наукового джерелознавства є виявлення документів і матеріалів з української історії у зарубіжних архівосховищах. Не секрет, що не так вже й легко українському дослідникові до них дістатися. Свого часу авторові цих рядків випала щаслива нагода побувати у Мюнхені, столиці Баварії, і попрацювати у мюнхенських архівах у пошуках матеріалів з історії міжвоєнної української еміграції. З надією на те, що з часом можливості українських учених для праці в західно-європейських архівосховищах розширяться, ставлю за мету цієї розвідки повідомити про свої знахідки, щоб ця інформація стала в нагоді майбутнім українським дослідникам. Основна увага зроблена на документах міжвоєнного періоду. Їх не так вже й багато, оскільки в період між двома світовими війнами Мюнхен не належав до числа центрів української еміграції, однак вони є.

Розпочну з найзначнішої архівної установи Мюнхена – Баварського головного державного архіву (Bayerisches Hauptstaatsarchiv; і далі – BayerHStA), центральна споруда якого розмістилась на вул. Шьонфельдштрассе, 5 (Schönfeldstraße, 5). Це – головний архів документів з історії Баварії, включаючи військову, і про стосунки Баварії з іншими землями Німеччини. Цікавий він тим, що на відміну від інших німецьких архівів, поділений на частини за традиційним (а не сучасним архівним) методом класифікації джерел. Архів також має бібліотеку (службова бібліотека Баварського головного державного архіву), яка налічує приблизно 150 тисяч томів, головню з історії Баварії.

У BayerHStA відклалися матеріали як про окремих представників українського народу, так і про групи українців – знаних і невідомих. Щодо окремих осіб можна назвати документи про якогось Вільгельма Янсена, цивільного перекладача, згодом палітурника, котрий походив з Бахмутської округи Катеринославської губернії (нині Артемівського району Донецької області): “Er war am 14. Januar 1899 in ... Kreis Bachmut, Gouv. Jekaterinoslaw in der Ukraine geboren”¹. З цього документа ми можемо

¹ “Він народився 14 січня 1899 року в ... Бахмутській окрузі, Катеринославської губернії” (BayerHStA. – Ф. МА-101151).

дизнатись, що вихідець з України залишив по собі невеликий спадок: 1734,70 німецьких марок, один кишеньковий годинник з ланцюжком, одне шкіряне портмоне, а також дещо з білизни та одягу: “Er besteht in 1784.70 M auf Bankschein, 1 Taschenuhr mit Kette und 1 Ledertasche, Wäsche und Kleidungsstücke”².

У міжвоєнний період проживав у Мюнхені І.Полтавець-Остриця, відомий діяч доби Гетьманату. У BayerHStA відклалися матеріали і про нього. Зокрема, тут ми можемо знайти документи про його діяльність в Планегг (приміська зона Мюнхена): “...hier Tätigkeit des Poltawez Ostranitza in Planegg”³.

Містить BayerHStA відомості про більші групи українських людей. Наприклад, в одному з документів архіву йде мова про гастролі Українського хору (50 чоловік) під орудою професорів Кошиця та Тучанського. В документі говориться про умови організації концертів та фінансову винагороду: “Ich frage daher ergebenst an, ob Sie evtl. bereit wären, den ukrainischen Chor für 2 Konzertgastspiele im Nationaltheater, und zwar im Monat November, zu verpflichten. Den künstlerischen Leistungen entsprechend sind auch die pekuniären Ansprüche natürlich sehr bedeutend. Die Bedingungen wären entweder bei einem 2-maligen Gastspiel 10000 Mk. Fixum oder bei prozentualer Beteiligung 9000 Mk. Garantie, bei einem 1-maligen Konzert 12000 M. Fixum oder 10000 Mk. Garantie”⁴.

Зберігаються в архіві матеріали не тільки з культурного життя українців, але, так би мовити, з зовсім протилежного напрямку людської діяльності – військового. Так, тут відклалися згадки про військові навчання українців, котрі готувалися до бойових дій на випадок повстання проти польського панування в Галичині: “Erteilung von militärischen Unterricht an Ukrainer”⁵. В документах подаються списки людей, що проходили навчання, пояснення деяких учасників названих заходів з описом змісту занять. Зустрічаються тут також деякі біографічні дані про них. Ось приклад такої біографічної довідки: “Hnatewytsh Bohdan; 4.3.1894; Kolbuschova Ostgalizien, Peter H. und Sofie geb. Schlosser, Tierarztseheleute in Lemberg; Student der Philosophie; München, Herzog-Rudolfstr. 30 Pension Hansa, ständ; Wohnsitz Leipzig Alexanderstr. 36/I; [Staatsangehörigkeit] Ukraine; griech. kath.; 1914–1918 bei österr. Armee, von 1918–1920 bei ukrainischer ostgaliz. Armee, Pass der

² “Він складався з 1784,70 в банківських купюрах, 1 кишенькового годинника з ланцюжком і 1 портмоне, білизна та одяг” (Там само).

³ “...тут діяльність Полтавця-Остриці в Планегг” (BayerHStA. – Ф. МА-103037).

⁴ “Я запитую тому, чи були б Ви готові взяти зобов'язання прийняти Український хор на 2 концерти в Національному театрі, а саме у листопаді місяці. Відповідно художнім послугам є природньою і дуже важливою також грошова винагорода. Умовами було б при двоєразовому виступі гостей 10000 марок гарантованої оплати чи при процентній участі 9000 марок гарантії, при одному концерті 12000 марок гарантованої оплати чи 10000 марок гарантії” (BayerHStA. – Ф. Staatstheater 8949).

⁵ “Про військові заняття українців” (BayerHStA. – Ф. Minn 71625).

Polizeidirektion Danzig vom Januar 1923; ein halbes Jahr in Deutschland; Pension Hansa”⁶.

Дещо більше матеріалів щодо українців міжвоєнної доби представлено в іншому архівосховищі Мюнхена – архіві Інституту сучасної історії (Archiv des Institutes für Zeitgeschichte; далі – AIFZG). Розмістився він на вул. Леонродштрассе, 46-б (Leonrodstraße, 46-b). Щодо самого інституту, то можна сказати, що він складається з двох частин: бібліотеки та архіву. Бібліотека налічує приблизно 135 тисяч томів. Архів зберігає мікрофільми і публікації як щодо організацій, так і окремих людей. Спочатку тут зосереджувались матеріали з історії Німеччини за період з 1933 по 1945 роки. Потім фонди були розширені і нині охоплюють документи з німецької історії ХХ ст. Архів має невеликий читальний зал. Інститут проводить жваву видавничу діяльність, видає “Бібліографію сучасної історії”, яка з’являється як додаток до “Квартальника сучасної історії”. Крім того, інститут подає багато праць з історії Німеччини, особливо періоду між 1933 та 1945 роками. Під його грифом виходять також публікації про часи після Другої світової війни і період Веймарської Німеччини.

З української тематики в архіві зберігаються розповіді якогось Стефана Курила про перебування німців в Україні: “Stefan Kuryllo: Die Deutschen in der Ukraine”⁷. З неполітичних осіб тут є матеріали про Федора Петровича Романченка, який у юному віці в 1908 р. перебрався з Харкова до Німеччини на фабрику своїх батьків у Ремшайді. З цього документа ми довідуємося, що Романченко походить з міста Суми і що політика його не цікавила, приводяться також інші біографічні відомості: “Im Jahre 1908 habe er Romantschenko als ganz jungen Menschen aus Charkow nach Deutschland mitgebracht, und zwar in die Fabrik seiner Eltern nach Remscheid / R. stammt aus Sumy. Er habe sich ausserordentlich gut entwickelt und in den Geschäften P.’s hohe Vertrauensposten bekleidet. Politisch habe er sich nicht betätigt und sei in jeder Beziehung ein zuverlässiger Mensch. Er lebt in Düsseldorf-Oberkassel und ist heute etwa 44 Jahre alt”⁸.

У порівнянні з іншими українськими темами, найбільше в AIFZG міститься матеріалів щодо Українського Наукового Інституту в Берліні.

⁶ “Гнатевич Богдан; 4.3.1894; Колбушова Східна Галичина; Петро Г. і Софія народжена Шльоссер, ветеринари у Львові; студент філософії; Мюнхен, Герцог-Рудольфштрассе 30 Пансіон Ганза, зупинився; Місце проживання Лейпціг, Александрштрассе 36/1; [Державна приналежність] Україна; греко-католик; 1914–1918 при австрійській армії, у 1918–1920 при українській східногалицькій армії, паспорт виданий поліцейським управлінням Данцига у січні 1923; півроку в Німеччині; Пансіон Ганза” (Там само).

⁷ “Стефан Курило: Німці в Україні” (AIFZG. – Ф. МА-128/6).

⁸ “У 1908 році Романченко, ще зовсім юна людина, перебрався з Харкова до Німеччини, а саме на фабрику своїх батьків у Ремшайді / Р. походить з Сум. Йому пішло надзвичайно добре і в справах зайняв високий відповідальний пост. Політично він не заангажований і у будь-якому відношенні є надійною людиною. Він живе в Дюссельдорфі-Оберкассел і сьогодні йому приблизно 44 роки” (AIFZG. – Ф. МА-128/1).

Зокрема, цікавим видається запис розмови докторів Шкурла (керівника управління імперського міністерства виховання) та фон Менде (представника зовнішньополітичного управління націонал-соціалістичної партії Німеччини) в будинку Німецької академічної обмінної служби (Deutsch-Akademischen Austauschdienst) від 24 червня 1936 року. З цієї розмови ми, зокрема, можемо дізнатись, що Інститут став місцем підтримки українських емігрантів, хоча у професорів Інституту зарплата така низька, що чекати від них порядних наукових робіт, як вважають учасники розмови, не дуже варто: "...das Institut gewissermassen zu einer Versorgungsstelle ukrainischer Emigranten geworden sei, wofür die langfristigen Stipendien sprächen und auch die Tatsache, dass die Bezahlung der Professoren so niedrig sei, dass eine ordentliche wissenschaftliche Arbeit kaum erwartet werden könne"⁹.

Про лекційну діяльність співробітників Інституту серед членів НСДАП говорить матеріал із "Звіту про діяльність Українського Наукового Інституту в Берліні за період з 01.10.1935 по 28.02.1937 року": "Im Januar 1936 hielt er (доктор З.Кузеля. – *О.П.*) in dem außenpolitischen Schulungshaus der NSDAP einen Vortrag über "Grundlagen und historische Entwicklung des ukrainischen Volkstums"¹⁰.

Думки про значення цієї наукової установи (з посиланням на статтю доктора В.Кубійовича "Актуальні питання української науки", вміщену в щоденній львівській газеті "Новий час" 24 квітня 1938 р.) містить лист директора Інституту проф. І.Мірчука до керівника зовнішньополітичної служби націонал-соціалістичної партії Німеччини доктора Георга Ляйбрандта. Зокрема він зазначає: "Die aktuellen Fragen der ukrainischen Wissenschaft". Es ist allgemein bekannt, dass die Lage der ukrainischen Wissenschaft als ungemein schwer zu bezeichnen ist. Auf dem ukrainischen Territorium unter den Soviets gibt es überhaupt kein selbständiges Wissen, es erstirbt auch die wissenschaftliche Arbeit an unseren Hochschulen in der Tschechoslovakei, nur schwache Anfänge wissenschaftlicher Arbeit sehen wir in der Karpatenukraine, noch schwächere in unserer Emigration in Amerika. Unter den wissenschaftlichen Institutionen in der Fremde zeigt eine rege Tätigkeit nur das Ukrainischen Wissenschaftliche Institut in Berlin (wunderbar organisierte Vorträge aus dem Gebiete der Ukrainekunde, die Bücherei) und in Warschau (stärkste Verlagstätigkeit)"¹¹.

⁹ "...Інститут в якійсь мірі став установою забезпечення українських емігрантів, також є фактом, що оплата професорів є такою низькою, що чергову наукову роботу навряд чи можна чекати" (Там само).

¹⁰ "У січні 1936 року мав він (доктор Кузеля. – *О.П.*) в будинку навчання зовнішньополітичної служби НСДАП доповідь "Заснування й історичний розвиток української народності" (AlfZG. – Ф. МА-128/5).

¹¹ "Актуальні питання української науки". Загальновідомо, наскільки тяжким є становище української науки. На українській території під совітами немає взагалі ніякого незалежного знання, завмерла також наукова робота в наших вищих школах в Чехословаччині; тільки слабкі початки наукової роботи бачимо ми в Карпатській Україні, ще слабкіші – нашої еміграції в Америці. Серед наукових інституцій на чужині викazuje активну діяльність тільки Український Науковий Інститут в Берліні (чудово організовані доповіді в галузі українознавства, книжки) і в Варшаві (найкраща видавнича діяльність)" (Там само).

В архіві є матеріали про німецьку оцінку політичної діяльності Українського Наукового Інституту в Берліні. В одному документі зазначається, що “Was die Tätigkeit des Instituts anlangt, so legt das Auswärtige Amt nach wie vor entscheidendes Gewicht darauf, daß die Arbeit unpolitischen charakter trägt”¹².

Відклались в архіві й матеріали про Український Науковий Інститут у Варшаві. Зокрема, дослідник може ознайомитись з листом невідомого дописувача до Г.Франка, генерал-губернатора окупованих територій, від 8 квітня 1940 року про наукові плани Інституту¹³. Ось виписка з цього документа: “Unter der mir zugesandten Aufstellung von Forschungsarbeiten befinden sich auch solche, an denen wir vom deutschen Standpunkt aus ein lebhaftes Interesse haben. Diese Arbeiten sind:

Prof. F.Sljusarenko: “Der Bosphorus und die Ukraine”. Skizzen aus der Geschichte der griechischen Kultur in der Ukraine”.

Prof. A.Jakowliv: “Einflüsse des altdeutsches Rechts auf das ukrainische Recht des XVII. und XVIII. Jahrhunderts”.

Doz. M.Antonowytsh; Dozent A.Krupnytzky: “Verbindungen und Beziehungen der Ukraine zu Deutschland in der Vergangenheit”.

Prof. D.Doroschenko: “Die Ukraine in historischen Arbeiten deutscher Autoren”.

Dozent Ossaulenko: “Die landwirtschaftlichen Reichtümer der Ukraine”.

Prof. P.*Smal-Stocki: “Deutsche Einflüsse auf die ukrainische Sprache”¹⁴.

Представлені в AIfZG матеріали і про деяких українських діячів, зокрема, про Симона Нечая. Носять вони різномірний характер, наприклад, про діяльність українського уряду в екзилі: “Die ukrainische Regierung habe ferner den Eindruck gewonnen, dass gewisse Gespräche zwischen Deutschland und einem dritten Staat geflogen worden wären, die das Schicksal der Ukraine betragen. Nun stehe die ukrainische Regierung, zwar in engster Zusammenarbeit mit diesem dritten Staat, möchte aber doch, soweit ein

¹² “Що стосується діяльності Інституту, то Міністерство Закордонних Справ вважає, що робота в основі своїй носить неполітичний характер” (Там само).

¹³ AIfZG. – Ф. МА-128/1.

¹⁴ “У наданому мені плані наукових робіт є також такі, до яких ми, з німецького погляду, маємо жвавий інтерес. Ось ці роботи:

Проф. Ф.Слюсаренко: “Боспор і Україна”. Нариси з історії грецької культури в Україні”.

Проф. А.Яковлів: “Вплив старонімецького права на українське право XVII і XVIII століть”.

Доц. М.Антонович; Доцент Б.Крупницький: “Зв’язки і відносини України з Німеччиною в минулому”.

Проф. Д.Дорошенко: “Україна в історичних працях німецьких авторів”.

Доцент Осауленко: “Сільськогосподарські багатства України”.

Проф. Р.Смаль-Стоцький: “Німецький вплив на українську мову” (AIfZG. – Ф. МА-128/1).

* Так зазначено в тексті документа.

Interesse deutscherseits dafür besteht, die ukrainischen Frage in direktem Kontakt mit Deutschland erörtern”¹⁵.

Є в архіві відомості про українські національні угруповання, зокрема про середовище П.Скоропадського, УНР. У них можна знайти дані про кількість членів окремих українських об’єднань в Німеччині, про участь деяких українців у різних політичних течіях. Зокрема, в одному з документів звертається увага на відмінність групи Скоропадського від інших українських політичних формувань: “Im Gegensatz zu den anderen ukrainischen Gruppen glaubte und glaubt das Hetmanzentrum, dass ein ukrainischer Staat, auch wenn er unabhängig ist, doch gezwungen sein wird, mit dem Russischen Staat zu kooperieren”¹⁶. Щодо діяльності УНР зазначається: “Die neue politische Situation in Europa, die durch polnisch-russisch, rumänisch-russisch und französisch-russischen Pakte hervorgerufen ist, zwingt die UNR, noch eifriger neue politische Möglichkeiten in England aufzusuchen”¹⁷. Про кількісний склад деяких українських організацій мюнхенський архів подає такі дані: “Genaue Prüfung der Mitgliederlisten der ukrainischen Organisationen in Deutschland-Ukrainische Gesellschaft in Deutschland e.V. (“Hromada”), Verein der Ukrainer in Deutschland e.V. (“Spilka”) und Ukrainische Nationale Vereinigung e.V. (“UNO”) – hinsichtlich der Staatsangehörigkeit sowie Herkunft der einzelnen Mitglieder und ihrer Familienangehörigen – ergibt folgende beachtenswerte Zahlen.

An politischen Emigranten aus der jetzigen Sowjetunion, welche z.Zt. staatenlos und im Besitze eines Nansenausweises oder eines Fremdenpasses sind, zählen (einschliesslich ihrer Ehefrauen und Kinder):

“Hromada”	35	Personen
“Spilka”	55	–”–
“UNO”	15	–”–

Also von diesem Standpunkt aus betrachtet, nimmt der listenmässig kleinste Verein der Ukrainer in Deutschland e.V. den ersten Platz unter den ukrainischen E m i g r a n t e n aus der Sowjetunion ein und ist somit als eine Organisation der staatenlosen Ukrainer anzusprechen.

Das die “Hromada” – trotz ihrer Mitgliederzahl von rund 150 – nur 35 politische Flüchtlinge (darunter Frauen und Kinder) aus der UdSSR aufzuweisen hat, erklärt sich aus der 75% – Mehrheit der aus Polen stammenden Ukrainer sowie einer Anzahl der Mitglieder mit der reichsdeutschen Staatsangehörigkeit.

¹⁵ “В українському уряді в подальшому склалося враження, що означені переговори, проведені між Німеччиною і третьою державою, торкалися й долі України. Тепер український уряд стоїть на тому, щоб тісніше співпрацювати з цією третьою країною, однак хотів би, оскільки тут є інтерес німецької сторони, вирішувати українське питання в безпосередньому контакті з Німеччиною” (Там само).

¹⁶ “На відміну від інших українських груп, гетьманський центр вважав і вважає, що Українська держава, також і у випадку незалежності, все ж вимушена буде співпрацювати з Російською державою” (АІФЗГ. – Ф. МА-128/6).

¹⁷ “Нова політична ситуація в Європі, викликана польсько-російським, румунсько-російським та французько-російським пактами, примушує УНР ще наполегливіше шукати нові політичні можливості в Англії” (Там само).

Аuch die “UNO” setzt sich hauptsächlich aus den Ukrainern zusammen, die auf dem ukrainischen Territorium des polnischen Staates geboren sind”¹⁸.

Про зв'язки деяких українців з окремими українськими політичними течіями дізнаємося таке: “...Inbezug auf die Bedeutung der einzelnen ukrainischen Gruppen äussert Tr. (Trotzky, представник львівської газети “Діло” у Генфі. – *О.П.*), dass er als wirklich zukunftssträchtige Bewegung die Petljura-Bewegung betrachte (UNR, der er ja selbst angehört). – Heftig wendet sich Tr. gegen die OUN und deren Terrorpolitik. Desgleichen lehnt er alle ukrainischen Bewegungen ab, die aus der Westukraine allein einen selbständigen Staat machen wollen”¹⁹.

Дещо є про українців і в Державному архіві Мюнхена (Staatsarchiv München; далі – StsA München), що розмістився по вул. Шьонфельдштрассе, 3 (Schönfeldstraße, 3). Про архів коротко можна сказати наступне. Тут зосереджено документи, що стосуються адміністративного округу Верхня Баварія: офіційні документи курфюрства Баварія (1507–1803), коротка історія Баварського регіону під час правління Наполеона (1805–1810/15), адміністративної округи Верхня Баварія (офіційні заяви XIX–XX ст.); добірка справ, карт і діаграм, фрагментів і мандатів, сучасні історичні колекції (газети, інші періодичні видання, емблеми, листівки і т.п.); архіви дворянства та архіви середньовічних замків; економічний архів. Здепоновано також документи міського поліцейського архіву, нотаріального архіву часів середньовіччя і державного архіву, пов'язаного з життям міста.

¹⁸ “Точна перевірка списків членів українських організацій: в Німецько-українському товаристві в Німеччині зареєстрованої (“Громада”), Союзу українців в Німеччині зареєстрованої (“Спілка”) та Українського національного об'єднання зареєстрованого (“УНО”) – відносно державної приналежності, а також походження окремих членів та членів їхніх сімей – дає в результаті такі варті уваги дані.

Політичних емігрантів з нинішнього Радянського Союзу, які тепер без громадянства і є власниками нansenівських паспортів або паспортів іноземних країн, нараховується (без дружин і дітей):

“Громада” 35 осіб

“Спілка” 55 осіб

“УНО” 15 осіб

Таким чином, з цієї точки зору, якщо брати списки зареєстрованих товариств українців у Німеччині, на перше місце виходять невеликі товариства, що складаються з українських емігрантів з Радянського Союзу і також з організації українців без громадянства.

“Громада” – хоч має приблизно 150 членів – тільки 35 вважають себе політичними біженцями (включаючи жінок та дітей) з Радянського Союзу, з проголошених 75% – більшість українців походять з Польщі, як також певна кількість членів мають німецьку державну приналежність.

Також “УНО” складається головно з українців, народжених на українських територіях Польщі” (AIfZG. – Ф. МА-128/5).

¹⁹ “...Оцінюючи значення окремих українських груп, висловлює Тр. (Троцький. – *О.П.*), що дійсно перспективним рухом він вважає рух Петлюри (УНР, до якої він і сам належить). – Рішуче виступає Троцький проти ОУН і її політики терору. Також він негативно висловлюється про всі українські течії, що походять з Західної України і які хочуть самостійно зробити незалежну державу” (AIfZG. – Ф. МА-128/1).

З українських матеріалів є в StsA München документи про Український Освітній Союз, що був заснований у Мюнхені 22 березня 1911 року. Зокрема, в документі йде мова про мету заснування цієї інституції: “Der Verein hatte sich zur Aufgabe gestellt, die Mitglieder mit der Heimat in Verbindung zu halten und die Fortschritte in der Ukraine auch unter den im Verein zusammengeschlossenen in München lebenden Ukrainern zu erörtern”²⁰.

Є тут і відомості про організацію Німецько-українського економічного союзу: “Der Deutsch-Ukrainische Wirtschaftsverband e.V. mit dem Sitze in München bezweckt die Förderung der wirtschaftlichen und kulturellen Beziehungen zwischen dem Deutschen Reiche und der Ukraine”²¹.

З відомостями про І.Полтавця-Остряницю ми вже знайомилися, оглядаючи українські матеріали у фондах BayerHStA. Є вони і в зібраннях StsA München, зокрема в повідомленні якогось Адольфа Штоля, директора інституту: “Bericht in Sachen der Deutschen Wirtschaftsvereinigung für die Ukraine und des Obersten Poltawetz von Ostranitz. Erstaten von G.Adolf Stoll”²². Інший німецький автор документа про І.Полтавця-Остряницю дуже турбується про нього, відзначаючи, що “Dieser Mann (Полтавець-Остряниця. – *О.П.*), der für Deutschland so unendlich viel geleistet hat, befindet sich augenblicklich in Not”²³. З цих повідомлень можна також дізнатись про ще одну українську організацію у Мюнхені – Союз друзів України: “Wir arbeiten (Bund Freunde der Ukraine. – *О.П.*) seit Jahren an der deutsch-ukrainischen Verständigung, um nach dem dortigen Zusammenbruch des Bolschewismus für unser Land dort Raum, Brot und Absatz zu finden. Wir unterstützen die Idee einer freien Ukraine, weil einzig die Zerlegung des ehemaligen russischen Riesenreiches Gewähr für einen dauernden Schutz in Osten bietet”²⁴.

У четвертому, найбільшому архіві Мюнхена – Міському архіві Мюнхена (Staatsarchiv München; далі – StdA München), також є українські матеріали. Розміщується він на вулиці Вінцерерштрассе, 68 (Winzererstraße, 68). Загально про нього можна сказати, що це архів міста, де зберігаються документи, що відображають різні сторони міського життя (наприклад,

²⁰ “Союз поставив собі за мету підтримувати зв’язок своїх членів з батьківщиною і обговорення серед українців, що проживають у Мюнхені, прогресу в Україні” (StsA München. – Ф. Pol. Dir. – 527).

²¹ “Німецько-український економічний союз з місцем осідку у Мюнхені має ціллію сприяти економічним і культурним зв’язкам між Німецьким Рейхом і Україною” (StsA München. – Ф. Pol. Dir. – 1277).

²² “Повідомлення про справи Німецького економічного об’єднання для України і полковника Полтавця-Остряниці. Повідомляє Г.Адольф Штоль” (StsA München. – Ф. Pol. Dir. – 5422).

²³ “Ця людина (Полтавець-Остряниця. – *О.П.*), яка для Німеччини так безмірно багато зробила, перебуває нині в злиднях” (Там само).

²⁴ “Ми працюємо (Союз друзів України. – *О.П.*) протягом років для німецько-українського порозуміння, щоб після краху більшовизму знайти для нашої країни там простір, хліб і збут. Ми підтримуємо ідею вільної України, так як тільки розділ колишньої Російської імперії забезпечує гарантію захисту наших інтересів на Сході” (Там само).

місцевого самоуправління і міської ради), а також архів різних міських установ: від підприємств комунального обслуговування до загальноосвітніх шкіл.

Щодо українських матеріалів, то кількісно тут їх найменше. На цих сторінках цікавою може бути згадка про документи про закриття українського консульства у Мюнхені в зв'язку з початком дії статей Рапальського договору між Німеччиною і Радянською Росією: “Dies schließt die Anerkennung der Ukrainischen Sowjetregierung durch die Deutsche Regierung in sich. Mit Rücksicht hierauf haben die von der Petljura-Regierung seinerzeit in Deutschland eingerichteten Konsularvertretungen als solche zu bestehen aufgehört. Zu diesen Konsularvertretungen zählt auch das von dem Konsul Orentschuk geleitete Ukrainische Konsulat in München. Es kommt deshalb in Zukunft irgend eine amtliche Anerkennung dieser Stelle oder ein amtlicher Verkehr mit ihr nicht mehr in Frage”²⁵.

Зрозуміло, це ще не всі українські матеріали, що зберігаються в мюнхенських архівах. Автор цієї розвідки не ставив собі за мету дати їх повний перелік. Однак відправні пункти в статті зазначено. У висновку можна сказати, що незважаючи на віддаленість Мюнхена від України й на те, що в міжвоєнний період столиця Баварії не належала до центрів розміщення українських емігрантів, в архівосховищах цього міста відклалися документальні свідчення про Україну та українців. Ці документи можуть сприяти формуванню нових знань про перебування українців в діаспорі зокрема і про українську національну історію загалом.

²⁵ “Це є актом визнання українського радянського уряду німецьким урядом. Враховуючи це, вважати консульські представництва петлюрівського уряду в Німеччині такими, що втратили свої повноваження. До цих консульських представництв відноситься очолене консулом Оренчуком українське консульство у Мюнхені. Це веде до того, що в майбутньому не може бути й мови про яке-небудь офіційне визнання цієї установи або офіційне спілкування з нею” (StdA München. – Ф. Bürgermeister und Rat №1709).